

Uloga i položaj žene u Bizantskom Carstvu

Tataj, Dora

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:827953>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-15**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Preddiplomski studij pedagogije i povijesti

Dora Tataj
Uloga i položaj žene u Bizantskom Carstvu
Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Denis Njari

Osijek, 2019.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Preddiplomski studij pedagogije i povijesti

Dora Tataj
Uloga i položaj žene u Bizantskom Carstvu
Završni rad

Znanstveno područje, polje, grana:
Humanističke znanosti, povijest, Hrvatska i svjetska srednjovjekovna povijest

Mentor: doc. dr. sc. Denis Njari

Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 3. rujna 2019.

0122224213

ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Društvo u Bizantskom Carstvu podijeljeno je na više slojeve, carsku obitelj, visoke dužnosnike Crkve i državne dužnosnike te niže slojeve, seljake, radnike, robove i sluge. Žene, iako podređene muškarcima, imale su vlast unutar kućanstva gdje su provodile i većinu svoga vremena. Glavna zadaća bila im je roditi potomstvo i brinuti se za njihov odgoj. Od samog rođenja majke su djevojčice odgajale obrazujući ih u skladu s njihovim budućim ulogama. Djevojke su se većinom udavale između dvanaeste i trinaeste godine te je njihova obitelj morala pripremiti miraz. Ropkinjama i prostitutkama Justinijanovim je reformama poboljšao položaj, ali i su dalje bili bez većih prava i sloboda. Bizantske carice, kao i žene ostalih slojeva, imale su najvažniju ulogu oko odgoja djece i brige za carsku plaću. U ovom su radu istaknuti životi triju bizantskih carica: Teodora (527.-548.), Irena Atenska (797.-802.) i Zoe (1028.-1050). One su u jednom dijelu svog života bile samostalne vladarice, regentice svojim sinovima ili suvladarice.

Ključne riječi: *Bizantsko Carstvo, žene, carica Teodora, Irena Atenska, carica Zoe*

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Bizantsko Carstvo.....	2
3. Položaj i uloga žene u Carstvu	3
3.1. Djetinjstvo	4
3.2. Udaja, razvod i udovice.....	4
3.3. Ropkinje	5
3.4. Prostitutke.....	5
4. Bizantske carice.....	6
4.1. Carica Teodora (527.-548.)	8
4.1.1. Život Teodore prije udaje za Justinijana.....	8
4.1.2. Justinijanove reforme za poboljšanje položaja žena.....	9
4.1.3. Teodora kao carica	9
4.2. Irena Atenska.....	11
4.2.1. Regentica Irena (780.-797.).....	11
4.2.2. Odnos Irene i Konstantina VI.....	12
4.2.3. Irena, samostalna carica (797.-802.).....	13
4.3. Carica Zoe (1028.-1050.)	14
4.2.1. Roman III (1028.–1034.).....	14
4.2.2. Mihael IV (1034.–1041.).....	15
4.2.3. Zoe i Teodora	15
5. Zaključak.....	17
6. Literatura	18

1. Uvod

Žene u Bizantskom Carstvu nisu imale prava i slobode kao muškarci. Njihov podređeni položaj bio je manje izražen unutar njihova kućanstva gdje su ipak mogle imati više kontrole. Glavne zadaće žena bile su roditi i odgojiti potomstvo te održavati red unutar kućanstva. Žene su puno vremena provodile izvan kuće, a kada bi izlazile morale su biti u pratnju sluge. Od samog rođenja majke su djevojčice odgajale obrazujući ih u skladu s njihovim budućim ulogama. Udaja djevojki događala se između njihove dvanaeste i trinaeste godine. Glavnu riječ oko odabira budućeg muža imao je otac te se cijela obitelj morala pobrinuti da mladenka posjeduje miraz, kako bi se mogla udati. Razvod je bio mnogo lakši ukoliko ga je zatražio muškarac, no u tom je slučaju žena snosila puno teže kazne. Žena je nakon preljuba i razvoda često postajala prostitutka. Istovremeno, dok je za muškarca odlazak kod prostitutki bila zabava, za ženu je to bio podređen položaj. Udovice su smjele zadržati miraz ili dio zajedničkog imetka ako se neće ponovno udavati, no ako su bile dovoljno mlade većinom bi se ponovno udavale. Ropkinjama i prostitutkama Justinijanovim je reformama poboljšan položaj. Međutim, on se i dalje nije mogao mjeriti s položajem ostalih žena. Sva navedena područja ženina života biti će detaljnije opisana u ostatku rada. Bizantskim caricama, kao i ostalim ženama, najvažnija uloga bila je rađanje nasljednika. Carice su često nosile titule kao što je *augusta*, ali ako bi vladale kao regentice ili samostalno, nosile bi titule u muškom rodu. U radu će biti dodatno objašnjen život i djelovanje carica Teodore (527.-548.), Irene Atenske (797.-802.) i Zoe (1028.-1050).

2. Bizantsko Carstvo

Bizantsko Carstvo nastalo je podjelom Rimskog Carstva 395. godine, a prostiralo se na području njegova nekadašnjeg istočnog dijela. Središte je bilo u Carigradu, današnjem Istanbulu. Nakon podjele došlo je do jačanja carskog apsolutizma i veleposjedništva te do smanjenja sitnih posjednika, što je dovelo do stvaranja novog temelja Carstva, odnosno razvoja novčanog gospodarstva. Padom Zapadnog Rimskog Carstva, 476. godine, počinje razdoblje u kojem Bizantsko Carstvo osim gospodarske i političke ima i važnu kulturnu ulogu.¹ Kao što Ostrogorski navodi: „Rimska državnost, grčka kultura i kršćanska vjera glavni su izvori razvoja Bizanta. Bizantsko biće ne može se zamisliti oduzme li se neki od tih triju elemenata.“² Tako se rađa i želja za ponovnim ujedinjenjem teritorija nekadašnjeg Rimskog Carstva koju pokušava provesti Justinijan I. Međutim, njegov pokušaj nije dugo trajao i Carstvo je palo u krizu. Na vlast 610. godine dolazi Heraklije koji uvodi tematski³ poredak zbog kojeg se naseljavaju vojnici i jačaju sitni zemljoposjednici što uzrokuje jačanje Carstva, ali ne zadugo jer sa svih strana Carstva počinju provale drugih naroda. Najznačajnije su provale Slavena i Arapa.⁴ U 8. stoljeću počinju vjerski sukobi između ikonoklasta i ikonodula koji dovode do jačanja svjetovne vlasti. Naime, u to vrijeme dolazi do sukoba s Franačkim Carstvom s kojim papa sklapa primirje zbog provale Langobarda u Ravenu 751. godine. Aachenskim mirom 812. godine završavaju sukobi nakon kojih Bizantsko Carstvo priznaje Franačko Carstvo, ostaje bez posjeda u Italiji i većem dijelu današnje Hrvatske, a pod bizantskom vlašću ostaju dalmatinska obala i Venecija.⁵ Zatim slijede ponovne krize u Carstvu jer središnja vlast slabi, a jača vojna aristokracija koja na vlast dovodi dinastiju Komnen. Iako je ta dinastija spriječila prodor Normana, učvrstila vlast na Balkanu i ostalim prostorima Carstva, u 12. stoljeću ona iznimno slabi. Križari i Mlečani osvajaju Carigrad i stvaraju Latinsko Carstvo, 1204. godine. Međutim, ono ubrzo propada i dolazi do obnove Bizantskog Carstva. Na granicama Carstva formiraju se nove i jake države kao što su Srbija i Bugarska, a na Sredozemnom moru vladaju Genova i Mletačka Republika. Premda teška situacija na vanjskopolitičkom planu uvelike otežava postojanje Bizantskog

¹ „Bizant“, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=7941>, (pristup ostvaren 26.6.2019.)

² Georgije Ostrogorski. *Povijest Bizanta 324-145*, (Zagreb, 2006), 13.

³ Tema (temat) je vojnoupravno područje u Bizantskom Carstvu, koje je naslijedilo staru upravnu razdiobu na pokrajine. („Tema“ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60765>, pristup ostvaren 4.7.2019)

⁴ „Bizant“, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=7941>, (pristup ostvaren 26.6.2019.)

⁵ „Bizantsko Carstvo (Bizant)“, u Proleksis enciklopedija, <http://proleksis.lzmk.hr/52187/>, (pristup ostvaren 26.6.2019.)

Carstva dolazi do sukoba u unutrašnjoj politici, odnosno teškog građanskog rata dinastije Paleolog. Ta je dinastija ujedno i posljednja dinastija Bizantskog Carstva jer 1453. godine Osmanlije osvajaju Carigrad i Carstvo praktički prestaje postojati.⁶

3. Položaj i uloga žene u Carstvu

Bizantsko društvo bilo je podijeljeno na siromašnu populaciju, radnike, robove i one koji su živjeli na rubovima društva te bogatu elitu, carske obitelji, biskupe, visoke dužnosnike u Crkvi, vojne dužnosnike i veleposjednike. Justinijanovim zakonom iz 6. stoljeća reguliran je obiteljski život i žena postaje „glava obitelji“ te je mogla zarađivati za obitelj.⁷ One su vrijeme uglavnom provodile unutar svojih kućanstava gdje su imale određenu autonomiju.⁸ Dobra žena definirana je svojim ulogama u društvu te se očitovala kroz ulogu djevice, žene, majke i udovice, dok su ostale žene, koje se nisu držale tih normi, određene kao loše žene. Glavna zadaća žene bila je ona majčinska, odnosno rađanje i briga za odgoj djece.⁹ Ukoliko žena nije mogla imati djece bila je izvrgnuta ruglu i često izolirana iz društva.¹⁰ Druga zadaća žene bila je uloga kućanice. Žene su se brinule i održavale cijelo kućanstvo te se od njih očekivalo da aktivno sudjeluju u rješavanju ekonomskih problema obitelji.¹¹ Od 8. stoljeća ženama je omogućeno određeno imovinsko pravo i pravna zaštita.¹² Osim pomaganja muževima u poslovima na imanju, pripremale su hranu za cijelu obitelj te svim članovima izrađivale odjeću. Rijetko su bile obrazovane, ali ako jesu uglavnom je to svedeno na osnovno znanje, niže od obrazovanja muškaraca. Međutim, sve je ovisilo i o društvenom statusu pojedine žene.¹³ U arapskim izvorima bizantske žene opisivane su kao lijepe žene plavih očiju i plave kose te izrazito privlačnog izgleda. Navodi se da su bizantske žene bile stidljive, dostojanstvene te odane svojoj obitelji i religijskim dužnostima.¹⁴

⁶ „Bizant“, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=7941>, (pristup ostvaren 26.6.2019.)

⁷ Chris Gilleard. „Old age in Byzantine society“, *Ageing & Society* 27 (2007): 629.

⁸ Marina Nasaina, „Woman’s Position in Byzantine Society“, *Open Journal for Studies in History* 1 (2018), 31.

⁹ James Liz. „Men, Women, Eunuchs: Gender, Sex, and Power“. U: *The social history of Byzantium*, ur. John Haldon (2009), 35.

¹⁰ M. Nasaina, „Woman’s Position in Byzantine Society“, 31.

¹¹ J. Liz. „Men, Women, Eunuchs: Gender, Sex, and Power“, 35.

¹² Alexander P. Kazhdan. „Women at Home“, *Dumbarton Oaks Papers* 52 (1998): 10.

¹³ M. Nasaina, „Woman’s Position in Byzantine Society“, 32.

¹⁴ Nadia M El-Cheikh, „Byzantine Women in Arabic Sources (8th-11thCenturies)“, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 40 (1997): 239.-241.

3.1. Djetinjstvo

Položaj žene u Bizantskom Carstvu određen je od samog rođenja jer se rođenje kćeri nije smatralo velikom radošću kao što je bilo rođenja sina. Roditelji su odmah počeli razmišljati o brigama koje donosi žensko dijete, kao što su skupljanje miraza, briga za očuvanje djevičanstva kćeri, odnosno njezine časti te ostali troškovi koji se vežu za odgoj djevojke.¹⁵ Pobačaj je u Bizantu bio zabranjen, osim kada je život majke bio ugrožen. Međutim, u slučajevima preljuba i prostitucije javljala se potreba za ilegalnim pobačajem. Primjerice, carica Teodora izvršila je nekoliko pobačaja prije no što se udala za Justinijana I.¹⁶ Većinu svoga vremena djevojke bi provodile u svojim kućama, a izlazak iz kuće odvijao se uz pratnju sluškinja i s obveznim pokrivalima za lice. Obrazovanje djevojčica započinjalo je sa šest godina te je trajalo tri godine. Obrazovanje su uglavnom provodile majke koje su ih podučavale osnovnim znanjima kao što su pisanje, čitanje, zbrajanje, glazba i povijest.¹⁷

3.2. Udaja, razvod i udovice

Udaja žena provodila se između njihove dvanaeste i trinaeste godine, a očevi su izabirali buduće muževe. Vjenčanje je moglo biti građansko ili crkveno uz pisani ili usmeni dogovor.¹⁸ Naime, u početku Katolička Crkva nije imala posebne ugovore za brak, nego su oni ostali građanski, no s vremenom se javlja briga o načinu života vjernika. Slijedi proširenje ovlasti Crkve u Carstvu te uređivanje bračnih propisa i osnivanje crkvenih sudova koji bi rješavali probleme u brakovima, uključujući i razvod.¹⁹ Žena se mogla udati pod uvjetom da u brak donosi miraz. On je važan ekonomski čimbenik jer je uz mužev imetak osnova obiteljskog vlasništva.²⁰

Razvod je u Bizantskom Carstvu bio dopušten, ali ga je muškarcima bilo puno lakše zatražiti nego ženama. Najčešći razlog razvoda bio je preljub žene. One bi snosile različite kazne, od sramoćenja sve do fizičkih kazni. Žena je mogla tražiti razvod ako je muž učinio

¹⁵ M. Nasaina, „Woman’s Position in Byzantine Society“, 30.

¹⁶ Poulakou-Rebelakou, J. Lascaratos, S.G. Marketos, „Abortions in Byzantine times (325 -1453 AD)“, 21.

¹⁷ M. Nasaina, „Woman’s Position in Byzantine Society“, 30.

¹⁸ Isto, 30.

¹⁹ John Meyendorff, „Christian Marriage in Byzantium: The Canonical and Liturgical Tradition“, *Dumbarton Oaks Papers*, 44 (1990), 105.-106.

²⁰ M. Nasaina, „Woman’s Position in Byzantine Society“, 30-31.

preljub s drugom udanom ženom, ne izvršava materijale obaveze više od tri godine ili je činio neka kaznena djela.²¹

Udovice su bile dužne oplakivati svoje muževe godinu dana nakon smrti. Tek nakon toga smiju se ponovno udati, no to nije bilo određeno zakonom. Nakon smrti muža, ako su mlađe od dvadeset i pet godina, vraćale bi se u očevu kuću i on bi ih ponovno udavao. Udovice su imale pravo zadržati miraz, ako to nije moguće onda su imale pravo na ¼ muževog imetka ukoliko se neće ponovno udati. One postaju nasljednice imetka, time stječu i pravni status te mogu obavljati ekonomske, poljoprivredne i ostale poslove njihovog gospodarstva.²²

3.3. Ropkinje

Sustav robova u Bizantu temeljio se na tradiciji antičke Grčke i Rima. Justinijanovim zakonom djelomično je promijenjen status robova jer robovi nisu smjeli biti odvojeni od obitelji te je tako otežana deportacija i olakšano njihovo oslobađanje. Ropkinje su bile vlasništvo gospodara te su osim poslova unutar kuće s njim imale i intimne odnose. Česti su primjeri u kojima ih se prisiljava na prostituciju.²³ Brakovi robova bili su zakonom zabranjeni, odnosno nisu se mogli legalno sklopiti.²⁴ Robovi nisu bili privilegija samo najbogatijih slojeva, a život im je ovisio o statusu gospodara pa su mogli raditi i u manufakturama i poljoprivredi.²⁵

3.4. Prostitutke

Prostitutke nisi bile samo žene koje su se profesionalno bavile prostitucijom već i one koje su učinile preljub ili pak živjele s muškarcem bez udaje. Kao glavni uzroci prostitucije navode se siromaštvo i već spomenuto ropstvo. Za muškarce odlazak kod prostitutki nije bila sramota ili samo zabava, već sastavni dio života, dok je za žene to predstavljalo gubljenje dostojanstva i ulazak u marginalizirane skupine. Osim toga, prostitutke su mogle postati i djevojčice čiji su ih roditelji prodali ili „iznajmili“ svodniku.²⁶ Zakon je dopuštao prisilno uvođenje djevojke u život prostitutke, ponekad i djevojčice od deset ili manje godina. Justinijan I. zakonom je pokušao spriječiti takav način života te zaštititi prava djevojaka.²⁷ Arapski izvori

²¹ M. Nasaina, „Woman’s Position in Byzantine Society“, 31.

²² Isto, 31.

²³ Isto, 32.-33.

²⁴ J. Meyendorff, „Christian Marriage in Byzantium: The Canonical and Liturgical Tradition“, 102.

²⁵ Youval Rotman, *Byzantine Slavery and the Mediterranean World*, (Harvard, 2009)

²⁶ M. Nasaina, „Woman’s Position in Byzantine Society“, 33.-35.

²⁷ Lynda Garland, *Byzantine empresses* (London, New York, 2002), 16.

navode da je preljub bio česta pojava u Bizantskom Carstvu, posebice u gradovima, pa tako i prostitucija. Ukoliko su prostitutke ostale trudne, mogle su dijete odnijeti patrijarhu ili biskupu, kako bi ono bilo u službi Božjoj.²⁸

4. Bizantske carice

Vrhovna vlast u Bizantskom Carstvu bila je u rukama cara, međutim i carice su imale važnu ulogu. Najčešći oblik vlasti žena bilo je regentstvo nad sinovima dok oni nisu postali dovoljno zreli da preuzmu vlast. U razdoblju do 527. do 1204. godine bilo je 7 regentica i još nekoliko samostalnih vladarica. Neke od regentica nisu se željele odreći svoje vlasti pa su naređivale osljepljivanje svojih sinova. Vladarice su nerijetko bile prikazivane i na državnim novcima, samostalno te uz cara ili mladog vladara.²⁹ Kovanice su jedan od osnovnih znakova carske moći, ako se carica nalazi na kovanici to je predstavljalo njezinu značajnu moć. Slike carskog para na bizantskim kovnicama bile su simbol bizantske ideologije koja uključuje partnerstvo cara i carice, odnosno ne prikazuje se samo dominacija muške, nego i važnost ženke dimenzije vladajućeg para.³⁰ U iznimnim situacijama regentica je trebala izabrati muža kako bi on vladao Carstvom umjesto nje, a ponekad regentstvo nije bio službeno. Carice su se uglavnom zanimale za politiku i stanje u Carstvu te su imale pravo sastajati se s ministrima i stranim veleposlanicima bez carevog prisustva.³¹ Titule koje su carice nosile su *augusta* ili *basilissa*. Udajom se ne postaje *augusta*, nego je potrebna formalna najava od cara te okrunjenje.³² Ponekad su proglašene *augustom* tek nakon rođenja sina. Tako je Konstantin V svoju ženu Eudokiju okrunio tek nakon petnaeste godine braka. Ako carica ne rodi dijete ona nije ispunila svoju dužnost.³³ Naime, u početku titula *auguste* nije bila česta, tek se od 6. stoljeća počinje učestalije pojavljivati. Primjerice, Konstantin Veliki istovremeno je za *augustu* proglasio svoju majku Helenu i ženu Faustu, a neki su vladari *augustama* proglašavali svoje kćeri. Carice su, nakon smrti cara, imale dužnost predati vlast novom caru te je uobičajeno da se udaju za njega. Carice koje se nisu ponovno udavale vladale su samostalno, a jedno što nisu mogle obavljati bile su vojne dužnosti, odnosno voditi vojsku.³⁴

²⁸N. M El-Cheikh, „Byzantine Women in Arabic Sources (8th-11thCenturies)“, 241.

²⁹L. Garland, *Byzantine empresses*, 1.

³⁰J. Herrin, „The imperial feminine in byzantium“, 22.

³¹L. Garland, *Byzantine empresses*, 1.-7.

³²Isto, 2.

³³J. Herrin, „The imperial feminine in byzantium“, 23.

³⁴L. Garland, *Byzantine empresses*, 4.

Uloga carica bile je organizacija i priprema ceremonija unutar dvora, to je obuhvaćalo dvor, vrtove, hipodrome, sportske terene. Na dvorovima su postojale posebne caričine odaje i prostorije za žene (*gynaikonitis*) gdje je carica imala svoje osoblje, nadzornike i eunuhe³⁵ koji su se brinuli za nju.³⁶ Unutar prostorija za žene raspravljalo se o informacijama o kojima se raspravljalo i na vijećima muških članovima dvora, što upućuje na to da u svojim sobama nisu bile izolirane. Carice su bile okružene ženama uglavnom viših pripadnika društva, patrijarha i njihovo mišljenje bilo je cijenjeno. Nadalje, carice stranog podrijetla oko sebe su organizirale vjerno i pouzdano osoblje žena, koje su uglavnom povele sa sobom prilikom dolaska u Carstvo, a kasnije bi i ostale na dvoru. Postoje izvori koji upućuju na to da su se žene na dvoru međusobno sastajale odvojeno od muškaraca.³⁷ Osim navedenih uloga carice su imale važnu zadaću kao domačice na dvoru prilikom posjeta senatora, kada bi brinule o njihovim ženama i vodile ženske ceremonije.³⁸

Podrijetlo carica u početku nije bilo važno. Međutim, kasnije ono dobiva na važnosti, a odabir carice većinom je bila odluka majke cara. S jedne strane odabir buduće carice temeljio se na političkim interesima, a s druge strane bila je važna njezina ljepota. Nije postojalo posebno obrazovanje za buduće carice. Obrazovanje su stekle tek nakon što su postale carice uz pomoć starijih carica ili članova dvora.³⁹ Djevojčice s dvora odgajane su odvojeno od dječaka. Primjerice postojao je poseban odgoj za dvorske djevojčice te za djevojčice iznimne ljepote. Važno je naglasiti da nije bio namijenjen samo za one višeg sloja nego i one nižeg, kako bi djevojčice na dvoru bile odgojene kao kćerke članova dvora. Svrha takvog vrtića jest priprema djevojaka na život na dvoru kako bi kasnije mogle sklopiti bračni savezi s nekim od pripadnika ostalih naroda.⁴⁰ Buduće carice bile su birane i pomoću „izbora za mladu“ odabrane po posebnim standardima ljepote od kasnog 8. do početka 10. stoljeća. U odabir mlade sudjelovao je mladoženja i njegova majka. Caričin položaj u Carstvu bio je od velikog značaja i njezina moć bila je priznata, iako postoje brojne stereotipne kritike o sposobnostima žena.⁴¹

³⁵ Eunuh je uškopljenik. Na Istoku su eunusi bili čuvari velikaških harema (glavni nadzornik sultanova harema zvao se kizlaraga), na bizantskom dvoru komornici. („Eunuh“ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=18620>, pristup ostvaren 4.7.2019)

³⁶ L. Garland, *Byzantine empresses*, 4.

³⁷ Frouke Schrijver, „The court of women in early Palaiologan Byzantium“, *Byzantine and Modern Greek Studies* 42(2018), 221.-224.

³⁸ Judith Herrin, „The imperial feminine in byzantium“, *Past & Present*, 169 (2000), 23.

³⁹ L. Garland, *Byzantine empresses*, 7.

⁴⁰ F. Schrijver, „The court of women in early Palaiologan Byzantium“, 225.-226.

⁴¹ L. Garland, *Byzantine empresses*, 7., 73.

4.1. Carica Teodora (527.-548.)

Teodora, rođena 497. godine, nearistokratskog je podrijetla, a caricom Bizantskog Carstva postala je udavši se za cara Justinijana. Prije udaje radila je kao glumica što je uključivalo nemoralan način života koji nije priličio budućoj carici. Mnogi su zakoni morali biti zanemareni ili promijenjeni kako bi se njihov brak sklopio. Justinijan i Teodora upoznali su se 522. godine, a između 523. i 524. su se vjenčali. Nakon Justinijanove smrti, 1. travnja 527. godine, Teodora postaje carica te na toj poziciji ostaje do svoje smrti 18. lipnja 548. godine.⁴² Mnogo podataka o njihovom životu ostalo je zabilježeno zahvaljujući bizantskom povjesničaru Prokopiju iz Cezareje, koji je po nalogu cara napisao djelo *O građevinama*, ali i mnoga druga djela. *Neobjavljeni spisi* ili *Tajna Povijest* nastali su nakon smrti carskog para i bili su oprečni djelima koji su bili objavljeni za njihova života. *Tajna povijest* bila je usmjerena protiv cara i carice, a temeljila se na dvorskim pričama.⁴³

4.1.1. Život Teodore prije udaje za Justinijana

Kao što je već spomenuto, Teodora je prije udaje radila je kao glumica. U *Tajnoj povijesti* navodi se kako je Teodora bila i kurtizana. Iz toga možemo zaključiti da je podrijetlom iz nižeg staleža. Ipak, to nije smetalo Justinijanu jer ni on, kao ni većina njegovih savjetnika, nisu bili aristokratskog podrijetla. Na vlast ga je postavio ujak Justin⁴⁴ koji je bio iz seljačke obitelji.⁴⁵

Teodora je imala nepriznatu kćer jer ju je rodila izvan braka. Sinovi Teodorine kćeri će u vrijeme vladavine Justinijana biti pripadnici dvora. Prokopije navodi kako je imala i sina, međutim o njemu nema više podataka. Carskim zakonom glumice, ali i njihova djeca, nisu smjeli biti vjenčani za pripadnike aristokratskog sloja. U početku su Teodora i Justinijan bili samo ljubavnici, jer da bi udaja bila moguća trebalo je promijeniti zakon. Justinova žena, tadašnja carica, bila je protiv promjene zakona, iako je i ona bila barbarskog podrijetla. Nakon njezine smrti, Justin je promijenio zakon te omogućio vjenčanje Teodore i Justinijana. Svrha novog zakona bila je pomoći ženama, zbog njihove slabosti i života u nemoralu, kako bi se mogle vratiti poštenom načinu života. Iz toga proizlazi da glumice mogu sklopiti brak s

⁴²L. Garland, *Byzantine empresses*, 12.

⁴³„Prokopije iz Cezareje“ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50599>, pristup ostvaren 4.7.2019.

⁴⁴Justin I., bizantski car od 518. (Bederiana, oko 450 – Carigrad, 1. VIII. 527). Bio je podrijetlom iz seljačke obitelji, vjerojatno iz okolice Niša. Kao zapovjednik carske garde (comes excubitorum), nakon smrti cara Anastazija, iskoristio je svoj položaj i proglasio se carem, što su Senat i narod odobrili. („Justin I“, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29616>, pristup ostvaren 4.7.2019.)

⁴⁵L. Garland, *Byzantine empresses*, 13.

pripadnicima viših slojeva, ako napuste glumački način život te nastave živjeti kao da nikada nisu živjele nedostojno. Zakonom su osigurana i njihova djeca te su priznata u društvu. Naime, prava prostitutki ovim zakonom nisu poboljšana, one se i dalje nisu mogle udavati za pripadnika višeg sloja. Možemo zaključiti da je zakon rađen po Teodorinom slučaju kako bi ju se zaštitio od mogućih napada.⁴⁶

4.1.2. Justinijanove reforme za poboljšanje položaja žena

Udajom za Justinijana Teodora je postala carica, a time se i njezin utjecaj na Justinijana povećao. Za vrijeme njegove vladavine provedene su brojne reforme među kojima su i one vezane uz brak i obitelj. Pokušao je izjednačiti spolove, odnosno ukloniti spolne razlike u kaznama za razvod i postaviti da se one donose na temelju razloga razvoda. Novim zakonom žena više nije dužna imati miraz, jer bi brak trebao biti zajednički dogovor muškarca i žene. Također, brani prava žena tako što uvodi zakone o seksualnim prekršajima s pripadajućim kaznama. Tako prekršaji kao silovanje i otmica imaju poseban način kažnjavanja. Nadalje, pokušao je spriječiti prisilnu prostituciju na području Carigrada tako što je zabranio djelovanje svodnicima. U djelu *O građevinama* navodi kako je carski par izgradio samostan za bivše prostitutke koje su bile prisiljene raditi u bordelu. Na navedene reforme Teodora je imala utjecaj jer je uobičajena caričina dužnost briga o nepriviligiranim pojedincima društva. Međutim, Teodora je za razliku od ostalih carica imala više znanja o njihovom položaju zbog svoje prošlosti te je mogla efikasnije djelovati.⁴⁷

4.1.3. Teodora kao carica

Već na samom početku vladavine pokazala je svoj raskošan stil tako što je zajedno s Justinijanom u sjevernoj Africi nakon osvajanja dala sagraditi brojne crkve, ceste, hospicije te naselja. Bavila se humanitarnim radom, a posebno ju je zanimala religiozna problematika. Bila je zagovornik monofizitizma⁴⁸ što se razlikovalo od ortodoksnog vjerovanja Justinijana.⁴⁹ Naime, ona je uspjela zadržati monofizite unutar grada te im izgraditi crkvu Svetog Sergeja što potvrđuje njezin samostalan položaj i utjecaj na dvoru.⁵⁰ U vrijeme vjerskih napetosti između ortodoksnih i monofizitskih stajališta Justinijan, zbog političkih razloga, pokušava smiriti

⁴⁶ L. Garland, *Byzantine empresses*, 14.-15.

⁴⁷ Isto, 15.-18.

⁴⁸ Monofizitizam, kristološko učenje po kojem u Kristu postoji samo jedna narav i to božanska (odnosno božanska i čovječja kao jedinstvena), a ne dvije i odvojene, božanska i čovječja; teolozi su raspravljali o tom pitanju već u IV. st. („Monofizitizam“, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41709>, pristup ostvaren 4.7.2019)

⁴⁹ L. Garland, *Byzantine empresses*, 15.-18.

⁵⁰ Anne McClanan, *Representations of Early Byzantine Empresses: Image and Empire*, (New York, 2002), 102.

situaciju na istoku Carstva, kako bi mogao provoditi vojni pohod na Zapadu, tako što je dopustio protjeranim monofizitskim redovnicima povratak u njihove samostane. Neki su redovnici došli u Carigrad gdje ih je carski par primio unutar svoje palače. Na ovakvu odluku vidljiv je Teodorin utjecaj.⁵¹ Najpoznatiji prikaz carskog para, ali i bizantske umjetnosti, nalazi se u obliku mozaika u crkvi San Vitale u Raveni. Teodora i Justinijan prikazani su na odvojenim mozaicima okruženi bliskim suradnicima dvora. Na mozaiku je prikazana odvojenost spolova, ali i prikaz privatnog, samostalnog Teodorinog lika.⁵² Ona se činila kao dominantan partner pa Prokopije smatra da je Justinijanova ljubav prema Teodori posljedica vraćanja. Njezin utjecaj osjetio se na svima područjima njegova djelovanja.⁵³ Prokopije u Teodori vidi nadnaravno biće jer zbog svog ponašanja i moći ne može biti čovjek, što je često shvaćanje onog vremena.⁵⁴

Teodora je dolazila na sastanke sa senatorima i dvorskim savjetnicima te govorila o postojećim problemima.⁵⁵ Diplomatska vanjska politika također je bila dio Teodorinog interesa. Tako je, primjerice, izmjenjivala darove s perzijskim vladarom te pisma s gotskom kraljicom.⁵⁶ Justinijan je prije donošenja odluke prvo razgovarao s Teodorom jer je ona osjećala pravo miješanja u javne odluke. No, ako nije izravno sudjelovala onda je zapošljavala špijune koji bi po cijelom gradu, pa čak i u privatnim kućama, prikupljali informacije kako bi ostala upućena u političke i javne događaje. Ukoliko bi saznala za neke neprimjerene razgovore ili radnje neprijatelja okrutno bi ih kažnjavala. Često bi bili zatvarani i mučeni u zatvorima unutar palače. Lynda Garland navodi primjer njezine okrutnosti kada je zatvorila generala Bouzesa optuženog za problematičan razgovor s Belizarom⁵⁷ za vrijeme Justinijanove bolesti. Bouzes je u tamnici ispod palače bio zatvoren dvije i pol godine.⁵⁸

Najznačajnija Teodorina uloga je nagovor Justinijana da se suprotstavi pobunjenicima u pobuni Nika. Nakon neuspjelih pregovora pobuna je ugašena krvavim putem, a prijestolje sačuvano.⁵⁹

⁵¹ L. Garland, *Byzantine empresses*, 19.-29.

⁵² James, Liz. „Goddess, Whore, Wife or Slave? Will the Real Byzantine Empress Please Stand Up?“. U: *Queens and Queenship in Medieval Europe: Proceedings of a Conference*, ur. Anne Duggan (London, 1995), 132.

⁵³ L. Garland, *Byzantine empresses*, 19.-29.

⁵⁴ Stavroula Constantinou, Mati Meyer, *Emotions and Gender in Byzantine Culture* (Oakland, 2015), 126.

⁵⁵ L. Garland, *Byzantine empresses*, 29.

⁵⁶ A. McClanan, *Representations of Early Byzantine Empresses: Image and Empire*, 102

⁵⁷ Belizar je bizantski vojskovođa (Germanija, danas Sapareva banja kraj Dupnice u Bugarskoj, oko 505 – Carigrad, III. 565). Kao general cara Justinijana uspješno vodio ratove protiv Perzije (529–531. i 541–542) i Vandala (533–534) u sjevernoj Africi (danas Tunis). U Carigradu krvavo ugušio pobunu, nazvanu Nika (532). („Belizar“, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=6736>, pristup ostvaren 4.7.2019)

⁵⁸ L. Garland, *Byzantine empresses*, 29.-31.

⁵⁹ Isto, 31.-32.

Teodora je imala dobre upravljačke sposobnosti koje su vidljive u njezinoj sposobnosti zbrinjavanja svoje obitelji i prijatelja. Ženidbenim vezama osigurala bi im viši položaj u društvu. Primjerice, jednog unuka udala je za Belizarovu kćerku, drugi je postao visoko stojeći redovnik, a treći je postao konzul. Nećakinju Sofiju udala je za Justina II., sina Justinijanove sestre te je ona postala njezina nasljednica jer Teodora i Justinijan nisu imali djece koji bi naslijedili prijestolje.⁶⁰

4.2. Irena Atenska

Irena je rođena 750-ih godina u aristokratskoj, politički moćnoj atenskoj obitelji. Godine 769. udala se za Lava IV, sina tadašnjeg bizantskog cara Konstantina V. Ubrzo nakon udaje rodila je sina i nazvala ga prema djedu Konstantinu V koji je 755. godine preminuo te je Lav IV (775.–780.) postao car.⁶¹ Irena je podržavala ikonolatre⁶², dok je Lav IV kao i otac Konstantin V podržavao ikonoklaste⁶³, zbog toga nije jasan odabir Irene kao buduće carice. Pokušavala je u plaći okupljati svoje istomišljenike, ali se car tome protivio. Tek nakon njegove smrti u studenom 780. godine, kada je postala regentica desetogodišnjem sinu Konstantinu VI, mogla je provoditi svoju politiku.⁶⁴

4.2.1. Regentica Irena (780.-797.)

Irena se na samom početku morala suočiti s pobunom sina Konstantina V zbog njezine pozicije regentice. Nadalje, tijekom njezine vladavine najistaknutije su vjerske pobune pa je 784. godine za patrijarha Konstantinopola postavila Tarazija, svog bivšeg tajnika.⁶⁵ Njezinim preuzimanjem Carstva počela je postepena obnova štovanja ikona jer je Carstvo stoljećima bilo pod ikonoklastičkim načelima. Nakon što je Tarazije izabran počele su pripreme za ekumenski koncil kojim bi se službeno priznala načela ikonolatra. Međutim, počele su pobune vojnika Konstantina V koji su prekinuli koncil i rastjerali okupljene. Nakon toga održan je koncil u Nikeji gdje je pobijedilo umjerenom usmjerenje, odnosno kompromisno rješenje koje se

⁶⁰ L. Garland, *Byzantine empresses*, 37.

⁶¹ „Irene of Athens“, ThoughtCo, <https://www.thoughtco.com/irene-of-athens-p2-3529666>, (pristup ostvaren 26.6.2019.)

⁶² Ikonoduli ili ikonolatri, ikonopoklonici, poštovatelji religioznih slika, kipova, svetaca i svetačkih relikvija; nazvani tako u bizantskoj crkvenoj povijesti kao antipodi ikonoklastima. („Ikonoduli“, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27034>, pristup ostvaren 4.7.2019)

⁶³ Ikonoklasti, u istočno-crkvenom sporu oko štovanja slika, protivnici ikonodula. Sljedbenici ikonoklazma; nazivaju se i kipoborcima ili ikonoborcima. („Ikonoklasti“, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27036>, pristup ostvaren 4.7.2019)

⁶⁴ L. Garland, *Byzantine empresses*, 75.

⁶⁵ „Empress Irene“, Ancient History Encyclopedia, https://www.ancient.eu/Empress_Irene/, (pristup ostvaren 26.6.2019.)

prilagođava političkoj situaciji.⁶⁶ U rujnu 787. godine održan je sedmi nicejski ekumenski koncil na kojem je bilo prisutno 365 biskupa s ciljem osude ikonoklazma. Konačne odredbe koncila Ireni su predstavljene u listopadu kada ih je i potpisala.⁶⁷

Moguće da je Irena bila nesigurna u svoj položaj pa je odlučila dogovoriti bračni savez između Konstantina VI i Rotrude, kćerke franačkog kralja Karla Velikog. Tako je osigurala bizantski utjecaj na Siciliji i južnoj Italiji.⁶⁸ Već sljedeće godine guverner Sicilije pobunio se i pokušao na mjesto regenta postaviti Nikefora, brata Lava IV te joj se Sicilija nije htjela podrediti, ali uspješno je spriječila pobunu. Godine 782. Irena je dogovorila napad na arapsku vojsku na istočnoj granici s generalom Mihaleom Lahanodrakonom. Vojni pohod nije prošao najbolje jer je morala platiti novčanu odštetu, ali i u odštetu u ljudstvu.⁶⁹ Sljedeće godine, Irena je poslala Staurakija protiv Slavena u sjevernoj Grčkoj. Postigao je uspjehe u osvajanju te je Slavene natjerao na plaćanje danka Bizantu. Irena je pobjedu proslavila priređivanjem trijumfa tijekom hipodromskih igara.⁷⁰

4.2.2. Odnos Irene i Konstantina VI

Konstantin je sa sedamnaest godina bio spreman preuzeti prijestolje, ali mu Irena nije htjela predati vlast. Nakon što je prekinula dogovor za brak s kćerkom Krala Velikog, morala mu je pronaći novu ženu.⁷¹ Organizirala je izbor mlade s trinaest djevojaka, od kojih je izabrana Marija Amninska, iz bogate grčke obitelji. Vjenčanje je održano u studenom 788. godine.⁷² Konstantin je bio nezadovoljan što ne odlučuje samostalno pa je planirao pokrenuti pobunu protiv majke. Međutim, dogodio se potres te su morali napustiti plaču. Za to su vrijeme Irenine pristaše, na čelu s Staurakijem, izvršile protunapad i zarobile Konstantina VI. Nakon toga je Irena tražila da ju njegova vojska prizna kao caricu. No, to nije dugo trajalo jer su se stanovnici

⁶⁶Georgije Ostrogorski. *Povijest Bizanta 324-1453*, 105.-106.

⁶⁷L. Garland, *Byzantine empresses*, 78.-80.

⁶⁸Isto, 76.

⁶⁹„Empress Irene of Athens -The first female ruler of the Byzantine Empire“, History of royal women, <https://www.historyofroyalwomen.com/byzantine-empire/empress-irene-athens-first-female-ruler-byzantine-empire/>, (pristup ostvaren 26.6.2019.)

⁷⁰L. Garland, *Byzantine empresses*, 77.

⁷¹„Empress Irene of Athens -The first female ruler of the Byzantine Empire“, History of royal women, <https://www.historyofroyalwomen.com/byzantine-empire/empress-irene-athens-first-female-ruler-byzantine-empire/>, (pristup ostvaren 26.6.2019.)

⁷²„Irene of Athens“, ThoughtCo, <https://www.thoughtco.com/irene-of-athens-p2-3529666>, (pristup ostvaren 26.6.2019.)

pokrajine Armenija pobunili protiv njezinog autoriteta te nakon smirivanja pobune Konstantin VI počinje vladati samostalno.⁷³

Irena ja nastavila raditi protiv Konstantina VI pa tako nisu prestajali ni međusobni sukobi. Konstantin VI nije volio svoju odabranu ženu pa ju je prisilio da postane časna, zbog njezine navodne urote protiv njega te je zatražio razvod kako bi se mogao ponovno oženiti za ljubavnicu Teodoru. Marija nikada nije nosila titulu *auguste* dok ju je Teodori odmah dodijelio. Njihovo je vjenčanje bilo obilježeno općim nezadovoljstvom, jer osim što je Teodora ljubavnica, drugi je brak bilo protiv kanonskog zakona. Platon, opat samostana i Teodorin ujak protivio se njihovom braku te su on i ostali protivnici braka ekskomunicirani iz crkve. Ovi događaji poznati su pod nazivom *Moechian kontroverza*, odnosno preljubnička kontroverza.⁷⁴ Nakon rođenja njihova sina, koji je proglašen nepriznatim, Ireni se otvara prilika za preuzimanje vlasti. Naredila je da oslijepe Konstantina VI te ga je zatvorila. Ubrzo nakon toga preminuo je od posljedica osljepljivanja i tada Irena dolazi na vlast kako samostalna vladarica.⁷⁵

4.2.3. Irena, samostalna carica (797.-802.)

Godine 797. Irena je stupila na prijestolje. Naime, ona je bila prva žena koja je vladala samostalno sa svim pravima. Sudjelovala je u svim carskim pitanjima, kao što su unutarnja i vanjskopolitička te religija.⁷⁶ Kao samostalna vladarica nosila je titulu cara što je prikaz njezine važnosti i moći. Naravno, smrt njezina sina uvelike je primijenila dinamiku rada vijeća te uzrokovala pobune posebice između moćnih eunuha Aetija i Staurakija. Nadalje, Irena je pokušala sklopiti brak s Karlom Velikim što je papa odobrio pod uvjetom da se dva dijela Rimskog Carstva ujedine. Bilo je mnogo protivnika za sklapanja tog braka. Udaja za barbarskog kralja, kako ga je doživljavao Bizant, čak i uz Papin blagoslov, nije priličila bizantskoj carici. Godine 802. na sastanku vijeća u Konstantinopolu odlučeno je da se Irenu zbaci s prijestolja i pošalje u samostan na otoku Lesbos, a na prijestolje postavi ministar financija Nikefor I. Nedugo nakon toga Irena je umrla.⁷⁷

⁷³ „Empress Irene of Athens -The first female ruler of the Byzantine Empire“, History of royal women, <https://www.historyofroyalwomen.com/byzantine-empire/empress-irene-athens-first-female-ruler-byzantine-empire/>, (pristup ostvaren 26.6.2019.)

⁷⁴ L. Garland, *Byzantine empresses*, 84-85.

⁷⁵ „Empress Irene of Athens -The first female ruler of the Byzantine Empire“, History of royal women, <https://www.historyofroyalwomen.com/byzantine-empire/empress-irene-athens-first-female-ruler-byzantine-empire/>, (pristup ostvaren 26.6.2019.)

⁷⁶ „Empress Irene“, Ancient History Encyclopedia, https://www.ancient.eu/Empress_Irene/, (pristup ostvaren 26.6.2019.)

⁷⁷ „Empress Irene“, Ancient History Encyclopedia, https://www.ancient.eu/Empress_Irene/, (pristup ostvaren 26.6.2019.)

Irena je vojno oslabila Carstvo jer je s pozicija maknula zapovjednike koji su bili ikonoklasti, a vojnu aktivnost držala je na minimumu. Međutim, Bizant nije patio od većih gubitaka teritorija. Uspješno je do kraja svoje vladavine sklopila dogovor s Bugarima te im više nije morala plaćati danak. Financijska politika je bila dobra iako su morali plaćati velike danke Arapima, do kraja njezine vladavine velike količine novca su sačuvane i predane novom caru.⁷⁸

4.3. Carica Zoe (1028.-1050.)

Zoe je kći Konstantina VIII (1025.–1028.) rođena u Carigradu oko 978. godine.⁷⁹ Bazilije II (976.–1025.) je po odstupanju s prijestolja Carstvo ostavio bratu Konstantinu VIII implicirajući na njegove kćeri, jer obojica nisu imali muške nasljednike. Eudokia, najstarija kći, još se u mladosti razboljela i otišla u samostan. Konstantin VIII imao je još dvije kćeri Zoe te mlađu Teodoru između kojih je vladala određena napetost. Zoe se trebala udati za rimsko-njemačkog cara Otona III, ali kada je došla u Bari rečeno joj je da je Oton III preminuo. Tako je završio neuspjeli pokušaj rješavanja problem nasljednika Carstva. Konstantin VIII je za njezinog novog muža od mnogobrojnih kandidata izabrao Romana Argira. Jedini problem bio je što je Roman već oženjen. Njegovoj ženi rekli su da će biti oslijepljen ako se ne rastane, na što je ona pristala, a Roman i Zoe su vjenčani i okrunjeni 1028. godine, tri dana prije smrti Konstantina VIII. Teodori je, također, bio ponuđen brak s Romanom, ali je ona odbila vjerojatno zbog toga što je Roman već bio oženjen.⁸⁰

4.2.1. Roman III (1028.–1034.)

Roman III, iako je glasio za dobrog graditelja, generala, ekonomista i administratora, za vrijeme svoje vladavine nije se iskazao ni na jednom području, posebno ne na području ekonomije. Kako nisu mogli dobiti dijete, on se počeo viđati s ljubavnicama. Međutim, činjenica da je carici zabranio pristup riznici bila je još gora jer nije mogla sama raspolagati novcem.⁸¹ Zoe, nezadovoljna očevom odlukom i muževim ponašanjem, sa svojim je ljubavnikom Mihaelom smišljala muževo ubojstvo. Mihael je bio iz aristokratske obitelji, privlačnog izgleda te je odmah privukao caričinu pažnju. Nbrojno su puta uhvaćeni kako provode vrijeme zajedno. Mihael je bio svjestan svoje pozicije kao mogućeg budućeg cara, što

⁷⁸ L. Garland, *Byzantine empresses*, 91.-92.

⁷⁹ „Zoe“, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67369>, pristup ostvaren 4.7.2019.,

⁸⁰ L. Garland, *Byzantine empresses*, 186- 137.

⁸¹ Empress Zoe“, Ancient History Encyclopedia, https://www.ancient.eu/Empress_Zoe/ (pristup ostvaren 26.6.2019.)

mu je i Zoe govorila. U travnju 1034. godine Zoe je naredila da utope Romana dok je bio na kupanju. Odmah nakon smrti cara udala se za svoga ljubavnika.⁸²

4.2.2. Mihael IV (1034.–1041.)

Zoe se udala za Mihaela, ali njihova sreća nije dugo trajala. Mihael IV je smatrao da bi Zoe mogla postupiti prema njemu kao i prema prvom mužu te joj je ograničio izlazak iz ženskih prostorije i postavio odane eunuhe i sluškinje koje će ju pratiti.⁸³ Mihael IV nije bio uspješniji od svog prethodnika. Za njegovo vrijeme diljem Carstva izbijale su pobune, a Bugari su počeli osvajati bizantske gradove.⁸⁴ Zoe je posvojila Mihaela V, nećaka Mihaela IV koji se razbolio, kako bi Carstvo imalo prijestolonasljednika. To je sve predložio carev brat i najbliži suradnik kako bi Carstvo ostalo pod vlašću njihove obitelji. Tri dana nakon Mihaelove smrti, Mihael V je okrunjen s potpunom podrškom Zoe jer je mislila da će biti lakše upravljati s posvojenim sinom, nego s mužem. Mihael V odbijao je slušati Zoe, nije joj dopuštao dolazak na vijeće te kao i otac zabranio korištenje riznice. Naposljetku ju je poslao u samostan, optuživši je za kovanje zavjere protiv njega.⁸⁵

4.2.3. Zoe i Teodora

Narod se pobunio protiv Mihaela V i tražio povratak pravog nasljednika prijestolja – caricu Zoe. Pobuna se ubrzo pretvorila u nasilnu pobunu u kojoj je zavladao potpuna anarhija, a sudjelovali su svi stanovnici glavnog grada pa čak i žene i djeca. Proglasili su Teodoru, zajedno sa Zoe, caricom te su one odlučile smiriti pobunu tako što su naredile uhićenje Mihaela V i zatvorile ga u samostan.⁸⁶ Za vrijeme njihove zajedničke vladavine usredotočile su se na javne poslove i uređivanje pravne administracije. Smanjile su vojne izdatke, održavale su dobre odnose sa stranim veleposlanicima te smirivale napetosti između suprotstavljenih političkih frakcija unutar Carstva. Teodora je nakon smrti Zoe vladala samostalno.⁸⁷

Zoe se odlučila ponovo udati kako bi mogla samostalno vladati jer nije bila zadovoljna funkcijom suvladarice. Godine 1042. udala se za senatora Konstantina IX Monomaha. On je na dvor poveo i svoju dugogodišnju ljubavnicu što Zoe nije smetalo. Međutim, narodu se nije sviđala takva podjela vlasti i moći koju je ljubavnica posjedovala, kao ni njihov brak jer treći je brak zabranjen kanonskim zakonom.⁸⁸ Godine 1050. Zoe se razboljela i umrla od plućne

⁸² L. Garland, *Byzantine empresses*, 188.-139.

⁸³ Isto, 139.-140.

⁸⁴ Empress Zoe“, Ancient History Encyclopedia, https://www.ancient.eu/Empress_Zoe/ (pristup ostvaren 26.6.2019.)

⁸⁵ L. Garland, *Byzantine empresses*, 140.-142.

⁸⁶ L. Garland, *Byzantine empresses*, 142.-143.

⁸⁷ Valentine J. Belfiglio, „When Two Sisters Jointly Ruled an Empire“, *Sociology Study* 6(2016): 414.

⁸⁸ L. Garland, *Byzantine empresses*, 146.-149.

bolesti. Nije imala djece pa tako ni nasljednika, kao ni njezina sestra Teodora. Kada je 1056. godine Teodora umrla završilo je vladanje Makedonske dinastije na bizantskom prijestolju. Najpoznatiji prikaz carice Zoe je zlatni mozaik iz Aja Sofije gdje je prikazana zajedno s Konstantinom IX i Isusom Kristom.⁸⁹

⁸⁹ Empress Zoe“, Ancient History Encyclopedia, https://www.ancient.eu/Empress_Zoe/ (pristup ostvaren 26.6.2019.)

5. Zaključak

Bizantsko je Carstvo tijekom stoljeća mijenjalo svoje vladarske obitelji, političke, upravne, vojne strukture, kao i svoje granice te se prilagođavalo novim okolnostima. Situacija u Carstvu mijenjala se i unutar kulturnih i društvenih odnosa. Iz toga možemo zaključiti kako je položaj i status žene također mijenjan tijekom stoljeća. Rimska državnost, grčka kultura i kršćanska vjera temelji su koji su prožimali svaki segment društvenog i političkog života ljudi unutar Carstva pa su tako utjecali i na oblikovanju ženskog identiteta. Žene višeg i nižeg sloja imale su istu zadaću za koju su odgajane, a to je postajanje dobrom majkom i kućanicom, odnosno ispunjenje zadaće rađanja i odgoja djece te održavanja kućanstva. Međutim, status i položaj žena unutar Bizantskog Carstva uvelike se razlikovao od muškaraca. Žene su imale manje prava i sloboda u kojima su pripadnici muškog spola uživali. Primjerice, prostitucija za žene značila bi potpuno ponižavanje, nemoralno i nedostojanstveno ponašanje, dok je za muškarce posjet prostitutkama bio prihvaćena pojava. Nadalje, vrhovna vlast u Carstvu pripadala je muškarcu, odnosno caru. Žena je mogla postati carica kao suvladarica mužu ili sinu, regentica sinu ili u iznimnim situacijama samostalna vladarica. Premda, je caričina uloga u Carstvu bila mnogo manja nego careva, neke su se žene ipak više zanimale za političke i društvene probleme Carstva te pomoću svojih muževa i sinova postajale utjecajnije i moćnije.

6. Literatura

1. „Empress Irene of Athens -The first female ruler of the Byzantine Empire“, History of royal women, pristup ostvaren 26.6.2019.,
<https://www.historyofroyalwomen.com/byzantine-empire/empress-irene-athens-first-female-ruler-byzantine-empire/>
2. Alexander P. Kazhdan. „Women at Home“. *Dumbarton Oaks Papers* 52 (1998): 1.-17.
3. McClanan, Anne. *Representations of Early Byzantine Empresses: Image and Empire*. New York, 2002.
4. Gilleard, Chris. „Old age in Byzantine society“. *Ageing & Society* 27(2007): 623.-542.
5. Schrijver, Frouke. „The court of women in early Palaiologan Byzantium“, *Byzantine and Modern Greek Studies* 42(2018), 21.-224.
6. Ostrogorski, Georgije. *Povijest Bizanta 324-1453*. Zagreb, 2006.
7. Liz, James. „Men, Women, Eunuchs: Gender, Sex, and Power“. U: *The social history of Byzantium*, ur. John Haldon. 2009: 31.-51.
8. Liz, James. „Goddess, Whore, Wife or Slave? Will the Real Byzantine Empress Please Stand Up?“. U: *Queens and Queenship in Medieval Europe: Proceedings of a Conference*, ur. Anne Duggan (London,1995), 123.-140.
9. Meyendorff, John. „Christian Marriage in Byzantium: The Canonical and Liturgical Tradition“, *Dumbarton Oaks Papers*, 44 (1990), 99.-107.
10. Herrin, Judith, „The imperial feminine in byzantium“, *Past & Present*, 169 (2000), 3.-35.
11. Garland, Lynda. *Byzantine empresses*. London, New York, 2002.
12. Nasaina, Marina. „Woman’s Position in Byzantine Society“. *Open Journal for Studies in History* 1(2018): 29.-38.
13. M El-Cheikh, Nadia. „Byzantine Women in Arabic Sources (8th-11thCenturies)“. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 40 (1997): 239.-250.
14. Poulakou-Rebelakou, J. Lascaratos,S.G. Marketos, „Abortions in Byzantine times (325 -1453 AD)“.
15. Constantinou, Stavroula; Meyer,Mati. *Emotions and Gender in Byzantine Culture*. Oakland, 2015.
16. Belfiglio, Valentine J. „When Two Sisters Jointly Ruled an Empire“. *Sociology Study* 6(2016): 410.-416.

17. Rotman, Youval. *Byzantine Slavery and the Mediterranean World*, Harvard: 2009.
18. „Irene of Athens“, ThoughtCo, pristup ostvaren 26.6.2019.,
<https://www.thoughtco.com/irene-of-athens-p2-3529666>
19. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, pristup ostvaren 10.7.2019.,
<http://www.enciklopedija.hr/>
20. *Proleksis enciklopedija*, pristup ostvaren 10.7..2019., <http://proleksis.lzmk.hr/>
21. Ancient History Encyclopedia, pristup ostvaren 10.7.2019., <https://www.ancient.eu/>